

ESPARRALLO, peix de poca carn, de la família dels espàrids, i avui més comunament *ESPARRALL*: derivats del ll. SPARUS id.; probablement d'un ll. vg. *SPARLIONEM, del qual sortí primer *esparrelló*, d'on *esparrelló* i d'aquest s'extragué *esparrell* per ponderar els que no són tan petits. □ 1.ª doc.: *esparrayons*, c. l'any 1350; *esparrelló*, c. l'a. 1400; *esparay*, 1655.

En un ban de l'arxiu municipal de Bna., llista de peixos: «sorels, morruts, *esparrayons*, carbonells, sucles ---», en la sèrie dels anys 1349-1356 (cita DBal., s. v. *boga*); poc després, a Mallorca, en una tarifa d'entre 1361 i 1365: «se ven la liura carnissera dels *sparrayons*, donzellas y torts ---» (BSAL VII, 120a); en sermons de St Vicent^f trobem la forma en *-elló*, que té més autoritat que les anteriors, essent textos valencians que no confonen *e* amb *a* pretòniques: «quan en lo sermó se converteix hun llaurador: 'Oo, hun *sparrelló* havem pres! Oo, una sardineta havem presa!'» (*Sermons* II, 46.33): un llaurador és presa de poc pes, per això se'l compara amb una «sardineta» i s'hi equipara l'*esparrelló*, magre peix; i en un altre sermó del mateix (*AlcM*) és també amb *e* i presa diminutiva: «mas ja li puc presentar alcuns pagellots e *esparrellons*». La mateixa forma, i insistint que és petit, en Blasco Ibáñez: «el viejo adivinaba el éxito de la pesca; aquél era un buen día, iban a caer los *esparrellós* como moscas; y eso que el *esparrelló* era el bicho más ladino y malicioso que se pasea por el golfo de Valencia» i «el *esparrelló* --- panzudo, pequenito ---» (*La Cencerrada*, pp. 77, 78). De tota manera la posició àtona, i darrere *rr* i una altra *a*, ha fet que la *a* es propagués, i així avui es pronuncia *espařaló* a la Vila Joiosa.¹

Del pseudo-primitiu *esparrell* no en trobo cap dada fins a 1655, en un doc. d'Eivissa, que per cert escríu *esparays* amb una sola *-r-* com si allí es conservés el timbre etimològic de la *-r-* senzilla (BSAL III, 266b), però avui diuen *esparrais* a Eivissa (Castelló, *Ibiza y Form.*, p. 120, citat juntament amb el *golfa*). Plaja (en l'estudi publ. a *Proa* de Palamós, juliol 1960, p. 9) troba, com a nom del *Sargus annularis*, a Calella de Palafrugell i l'Escala encara només *esparrelló*, si bé ja *esparrell* a Barcelona, Palamós i Cadaqués, però el caràcter secundari de la forma no «diminutiva» es nota perquè el que diuen a Tossa i a St. Feliu és el femení *esparralla*. També recullo *espařal* a Colera, on m'explicaven que rarament se n'agafa algun, en gambina (1958).

Com a peix de poca carn dóna lloc a comparacions, com aquesta mallorquina: «I tot en gros, perquè faç els cent kilos! Què més voldries tu? Enveja, enveja, que tenen els prims als grassos ---. Això és sa teva dona, que pareix un *esparrai*», Gabriel Cortès (*IdOr.* VIII, 8). També implica magrot les accs. secundàries 'persona magra', 'arbre raquític', 'blat degenerat' que signa *AlcM* (§§ 3, 4). La forma que coneixem la gent de ciutat és més aviat *esparrell* (que EdFontserè recomanava c. 1925 a Fabra que l'inclougués en el *DOrt.*). *AlcM* dóna testimonis de la pron. *espařái* en cites mallorquines, menorquines, eivissen-

ques, mentre que amb *l* figura a Tarr., i *espařaló* (o *asp-*) a Tort., Castelló, Tarragona i val.

La conclusió, doncs, és que tenia *-yl-* antiga, i com que és *-elló* amb *e* en les dades antigues valencianes, no hi ha cap dificultat en català per partir d'una terminació en *-ĭllōne* o *-ellōne* que ens dóna una formació versemblant des del punt de vista llatí (cf. el cast. cantàbric *mocejón*, port. *mexilhão* > cast. *mejillón* de *MUSCELLIONE o *-cilione* en lloc de MUSCULUS > cat. *musclo*).

Com va indicar Barbier (*RLR* LII, 126, i acceptà *REW*, 8124) l'arrel és la del nom greco-llatí d'aquest peix SPARUS, σπάρδος.² Va afegir que és *sparagliumi* a Sicília i *sparalioun* a Provença, i en efecte veig també *sparaggyúni* a les Illes Lípari (Coray, *VKR* III, 355). En aquests noms hi ha doncs la *-r-* senzilla conservada, i si hi tenim *a* en la pretònica interna, tant pot ser per assimilació com perquè en aquests llocs fos manllevat del català (és coneguda la gran influència de la pesquera a gent de la nostra llengua en tot el sector Sud i Oest de la Mar Tirrena). Cf. també nota de Rohlf's, (*Homen. Dám. Alonso* III, 270). F. Lozano, *Nomenclatura Ictiológica* (n.º 314) diu que el nom científic havia estat *sparus annularis*, però ara *Dipodus annularis*, i dóna testimonis del nom català en diversos ictiòlegs; en castellà i italià sembla que solament s'ha mantingut *espero*, *sparo*, en forma culta, mentre que en cast. i galleg predomina *pargo* i *prabo*; hi ha un *espargoi* a «Castella» però en realitat deu ser basc (-*goi*).

L'etimològic *esparelló* amb *-r-* degué duplicar-la en *-rr-* tal com ho féu *esparrec*, per influència d'*esparra-car*, *esparrancar*, *esparra* i anàlegs.

DERIV.: *Esparrallada*.

¹ A la costa de la Vila se succeïxen la *Roca de la Morena*, la *Punta de la Llissera* i la *Caleta de l'Esparralló*, tots tres, noms de peixos, 1963.—² En llatí, en Cels i potser Plini. I ja hi ha en llatí el diminutiu *sparulus* en Ovidi i Marcial (d'on *sparlo* en algun dial. italià), del qual potser partí l'ampliació vulgar *sparilio, *-onis*.

Esparrancat manllevat del castellà *esparrancado* [1560], *esparrancarse*, derivat de *parra*, per als quals veg. *DCEC* (III, 673b19ss.); mot repetidament usat per Ruyra: «una oblada o un llobarro, que, amb les aletes *esparrancades*, se debatia» (*Pinya de Rosa* I, 68; i un altre que ja cita *AlcM*). *Esparrancó* 'el ranoc, el tros de bèstia': en un romanç popular: «què en faré de la vianda / si ell no m'agrada, no?, / què en faré de la vianda: / quedaré amb l'*esparrancó*», MilàF (*Romlo.*, 331C-1f.). *Esparranc*, extret de l'anterior per derivació regressiva. *Esparrancament* (Ruyra). *Esparrancós*.

Esparravillat, V. *esparvillat*, *espavilat*

ESPARREC, abans, i encara avui a gran part del territori de la llengua, *espařec*: del ll. ASPARĀGUS 'brot, tija', 'espařrec', i aquest, del gr. ἀσπάραγος id. □ 1.^a doc.: *espařec*, S. xv; *espařrec*, 1575.

AlcM cita dos testimonis de *espařecbs* en la Ma-